

πάντες αὐτήκοι· ἔνθα ἡ εἴσοδος ἀνοικτὴ πάντοτε· ἔνθα οὐδὲ εἰσιτήρια, οὐδὲ δασμοὶ καὶ φόροι πρὸς ἀγωγὴν τοῦ θεάματος, ὡς ἐν Ἀθήναις. Οὕτως τῆς νέας σοφίας δίδαγμα λαοῦ, πάντες ἀδιακρίτως ἐκεῖ θεωροῦσι καὶ διδάσκονται τίνι τρόπῳ θανάτῳ πατεῖται ὁ θάνατος. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ νόσος ἐν τῷ χριστιανισμῷ μεταβάλλεται εἰς θέατρον καταπληκτικωτάτης παραστάσεως. Τὰ δὲ τοῦ ἱεροῦ δράματος πρόσωπα εἶναι ὁ Κτίστης μετὰ τῶν Οὐρανίων Δυνάμεων, ὁ Νεκρὸς, ὁ Χορὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία. Λαλοῦμεν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς, διότι κατ' ἀλήθειαν οὐδεμίαν ἄλλην περιουσιεὶ τὰς νεκρωσίμους ἀκολουθίας καὶ τὰς ἐπικηδεῖους τῆς τελετῆς μετὰ τοσαύτης πολυτελείας κατασκευτικῷ δραματισμοῦ, πένθους, ἀγάπης, τρόμου, λυρικοῦ ὕψους καὶ ζωῆς ἀληθείας. Ζῶσα ἀλήθεια τῆς ἀνθρωπίνης ματαιότητος, ἐκτεθειμένη εἰς ἔποψιν πάντων καθ' ὅλην τὴν φρικώδη καὶ συντριπτικὴν παρρησίαν τῆς ταρακτικῶν πανόραμα, πλήττον μὲν νοῦν τε καὶ καρδίαν, καταβιάζον δὲ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἰσότητά τοῦ χορὸς ἐξ οἵαδεῖποτε κορυφῆς ἢ κοινωνικῆς ἀνισότητος. . . Ἡ τόλμη τοῦ Αἰσχύλου, ἡ τελειότης τοῦ Σοφοκλέους, ἡ ἠθικὴ τοῦ Εὐριπίδου χωρηῶσιν ἐνώπιον τούτου τοῦ ἀπλουστάτου μὲν, ἀλλὰ μεστοῦ ἐλέους καὶ τρόμου θεάματος. Εἶναι ποιήσεις, ὅχι τῆς φαντασίας, γέννημα θνητοῦ, ἀλλ' αὐτοποιήσεις καθολικότητος, αὐτόματον ἐξεικόνισμα τοῦ εὐαγγελίου. Αὕτη δὲ ἡ ποιήσις τῆς ἀνωμένου ἀνθρωπότητος ἀποσπᾷ δάκρυα . . . πνευματικῆς κατανύξεως καὶ ταπεινωσύνης, δάκρυα ἱερὰ, τῶν ὁποίων ἡ τέχνη τοῦ Θέσπιδος δὲν ἤξευρε νὰ δώσῃ πάρεξ τὴν εἰκόνα. Οἱ Δυτικοὶ συνήθως ἀπομακρύνουσι τοὺς συγγενεῖς τῆς νεκρωσίμου τελετῆς· θυσιάζουσι τὸν νοῦν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς προφυλάξεις τινὰς οἴκτου προσωπιῶν, καὶ τοιουτοτρόπως ἀρωατηριάζουσι τὸ δρᾶμα. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἀπαιτεῖ τὴν παρουσίαν τῶν συγγενῶν· πρωταγωνισταὶ τοῦ περιπαθοῦς δράματος, ὀφείλουσιν οὗτοι νὰ παραστήσωσιν οὐσιῶδες μέρος ἐν τῇ τραγωδίᾳ. Ὁ πατήρ, ὁ υἱός, οἱ ἀδελφοί, ὁποῖος πλοῦτος μυχιῶν αἰσθημάτων, παθημάτων ἐκπληκτικῶν, μεταδοτικῆς συγκινήσεως! Συνηθίζουσιν ὡσαύτως νὰ καλύπτωσι τὸν νεκρὸν, καὶ τοῦτο δὴθεν ἔνεκα κοσμιότητος καὶ εὐπρεπείας. Οὕτω παρ' αὐτοῖς ὁ θάνατος, ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος τῆς ζωῆς, εἰσάγεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὑπὸ προσωπιῶν. Ἄλλ' ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἔχει λόγους ἀνωτέρους τοιαύτης μικροπρεποῦς ὑποκρίσεως. Ὁ νεκρὸς ἀνῆκει αὐτῇ· τὸν θέλει ἀσκεπῆ, ἀποκεκαλυμμένον· τὸν ἐνεισάγει ἀπερικάλυπτον, καθὼς ἀπερικάλυπτος ἡ ψυχὴ μέλλει νὰ προσέλθῃ τῷ Πλάστῃ. Ἐπ' ἐκείνου τοῦ πτώματος, ἐπ' ἐκείνων τῶν κεκλεισμένων βλεφάρων, ἐπ' ἐκείνου τοῦ ἀφάνου στόματος ἔχει νὰ ψάλλῃ καταπληκτικὸς ὕμνος

περὶ ματαιότητος, περὶ ἀνισοτήτων, περὶ ἐλευθερίας καὶ ἀναστάσεως· ἡ δὲ φωνὴ αὐτῆς, φωνὴ δικαιοκρίτου, ἔχει ν' ἀπευθυνθῇ πρὸς τὸν προκείμενον νεκρὸν, εἴτε πλούσιον ὄντα, εἴτε βασιλέα, εἴτε δυνατὸν, καὶ νὰ συνυπολογισθῇ μετ' αὐτοῦ. Τότε ἀνοίγεται διάλογος μεταξὺ Ἐκκλησίας, Χοροῦ καὶ Κεκοιμημένου, τὰς θείας ὠριότητος τοῦ ὁποίου μάλλον τῆς γλώσσης ἢ θεὰ δύναται νὰ ἐκθέσῃ. Τὰ δάκρυα, οἱ στεναγμοί, καὶ ὁ κοπετὸς τῶν συγγενῶν καὶ φίλων διακόπτουσιν ἐκ διαλειμμάτων τὴν διαδραματισμὸν. Ὁ Χορὸς ψάλλει· «Ποῖος χωρισμὸς, ὦ ἀδελφοί! ποῖος κοπετὸς, ποῖος θρήνος ἐν τῇ παρούσῃ ῥοπῇ! Δεῦτε οὖν ἀσπάσασθε τὸν πρὸ μικροῦ μεθ' ἡμῶν. Παραδίδοται τάφῳ γὰρ, καλύπτεται λίθῳ, σκότει κατοικιίζεται, νεκροῖς συνθάπτεται. Πάντες συγγενεῖς τε καὶ φίλοι ἄρτι χωριζόμεθα, ὃν περ ἀναπαῦσαι Κύριος ἐξώμεθα», κτλ. Οὐδέποτε ἡ γλώσσα τῆς παλαιᾶς δημοκρατίας ἔσχε τοιαύτην ταραξικάρδιον εὐφράδειαν. Τοιαῦτα ἀμαυρὰ χρώματα τάφου, τοιοῦτοι σπαραγμοὶ ζωοδόται ἦσαν ἄγνωστοι πρότερον. Τὸ ἔντεχρον τοῦτο μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου ἡμίφωτον εἶναι ἰδιότης τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἰδιότης ἀμίμητος· εἶναι ὁ ἱερὸς ἡμῶν ῥωματισμός. Ἀκολουθῶς ὁ νεκρὸς λαμβάνει τὸν λόγον· «Ὁρώντές με ἄφωνον καὶ ἄπνον προκείμενον, κλαύσατε πάντες ἐπ' ἐμοί, ἀδελφοί καὶ φίλοι» κτλ. Εἶναι ἀξιοπαρατήρητον ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἥτις συνέθεσε νεκρωσίμους ἀκολουθίας εἰς ἱερεῖς, εἰς μοναχοὺς, εἰς κοσμικοὺς, εἰς νήπια, παρέλειψε τοὺς Βασιλεῖς. Τὰ νήπια εἶχον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς μεγαλητέρας ἀξίαν. Ὁ Χορὸς ἀναλαμβάνει τὸ ἄσμα· «Ποῖα τοῦ βίου τρυφὴ διαμένει λύπης ἀμέτοχος» κτλ. «Πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα, ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον» κτλ. «Ποῦ ἐστὶν ἡ τοῦ κόσμου προσπάθεια» κτλ. . . . Ἐφεξῆς ἔρχονται λυρικώτερα τροπάρια, ἀνάπλεα ὅμως οὐχ ἥττονος λύπης καὶ μελαγχολίας· εἶναι ὁ ἀποχαιρετισμός. . . Ἡ δὲ ἀκολουθία εἰς νήπια εἶναι ὡσαύτως λαμπροτάτη. Οἱ ἀλλοεθνεῖς δὲν δύνανται νὰ φαντασθῶσι τὰς γοερὰς ἀρμονίας, ὅσας ἡ Ἐκκλησία μας ἤξευρε νὰ ἐξαγάγῃ ἐξ ἀπλουστάτων ἀντικειμένων· ἐκ βρέφους νεκροῦ, μητρὸς ἑδυρομένης καὶ νοεροῦ Παραδείσου. Ἀποβλέπει εἰς χύσιν δακρύων ὁ δραματουργὸς καὶ εὐδοκίμει· κατασυντρίβει πάντων τὰς καρδίας. Ἐκεῖ αἱ ζωηρότεραι καὶ συγχρόνως περιπαθέστεραι εἰκόνας διαδέχονται ἀλλήλας· ἐκεῖ τὰ μεμαραμμένα ῥόδα, ἐκεῖ οἱ ἀπαλοὶ κλάδοι κεκοιμημένοι, ἐκεῖ ἐν ἐπιδείξει δραματικωτέρῃ πάσα ἡ παθολογία τῆς ἀνθρωπίνης ματαιότητος.

Τὸ φῶς διατρέχει τὴν περιφέρειαν τῆς γῆς εἰς $\frac{1}{7}$ δευτερολέπτου.

Ἐκ τῆς ἐσχάτης ἐκδόσεως ἐν Παρισίοις συλλογῆς (Lettres inédites de Coray, etc.) μετεφράσθη ἡ ἐπομένη πατριωτικώτατη τοῦ Κοραῆ πρὸς τὸν πιστὸν φίλον του (Gardon de la Rochette ἐπιστολή. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δὲν φέρει ἡμερομηνίαν, ἀλλ' ἐγράφη κατὰ τὸ ἔτος 1793. Ἡ Ἔστια ἀπέχει ἐκ συστήματος ἀπὸ βιβλιοκρισίας ἐν τούτοις δὲν δυσεύρετα ἢ νὰ συστήσωμεν θερμῶς εἰς τοὺς ἀναγνώστας αὐτῆς τὸ βιβλίον τοῦτο, διὰ τοῦ ὁποίου παρέχονται πηγαί νεαί καὶ πολυτίμοι εἰς τὸν μέλλοντα βιογράφον τοῦ Κοραῆ.
Σ. τ. Δ.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΚΟΡΑΗ

Ἡ ἀγανάκτησις τοῦ ἀγαθοῦ Παναγιώτου κατὰ τῶν Εὐρωπαίων μὲ ἤφρανεν, ἀγαπητὲ φίλε, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον τοιοῦτον ὑπῆρξε πάντοτε καὶ τὸ ἰδικόν μου αἴσθημα. Δράττομαι δὲ τῆς εὐκαιρίας τὴν ὁποίαν αὕτη μοὶ παρέχει, διὰ νὰ σοὶ δώσω τὴν ἐξήγησιν τῆς συνομιλίας τὴν ὁποίαν πρὸ τινων ἐβδομαῶδων εἶχομεν περιπατοῦντες εἰς τὸ boulevard, καὶ ἥτις ὅλα εἶναι ἕως εἰσέτι αἰνιγματὰ διὰ σέ. Ἐνθυμείσαι θεοβαίως τὴν ἐρώτησίν μου ὡς πρὸς τὰ διαμονητήρια (cartes de sûreté), ἅτινα κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας διενέμοντο, τὰ μὲν λευκὰ τὰ δὲ ἐτέρου χρώματος, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ὁποίαν ἐξέφρασα τοῦ νὰ λάβω ἐκ τῶν ἐχόντων τὸ διὰ τοὺς ξένους ὠρισμένον χρώμα. Ὡς λόγον δὲ τούτου σοὶ ἔφερα τὸν φόβον μὴ ἐκληφθῶ ὡς μετανάστης, ἐὰν ἀναγκασθῆς νὰ ἀπέλθω ἐπ' ὀλίγον ἐκ τῆς Γαλλίας, ἐπιθυμήσω νὰ ἐπανέλθω κατόπιν ἐντὸς αὐτῆς. Ταῦτα πάντα σ' ἐξέπληξεν καθὼς παρετήρησα τότε. Ὀλίγας ἡμέρας μετέπειτα, παρουσιασθεὶς εἰς τὸ ἐπι τούτῳ γραφεῖον ἐξήτησα νὰ μοὶ δοθῇ τὸ διαμονητήριον ξένου, ἐκθέσας εἰς τὸν ὑπάλληλον ὅσα εἶχον εἶπει καὶ πρὸς σέ, προσθέσας δ' ἐπὶ τούτοις, ὅτι καίτοι πρὸ ἐτῶν ἐγκαταστημένος ἐν Γαλλίᾳ δὲν εἶχον ὅμως παραιτηθῆ τοῦ σχεδίου τῆς εἰς τὴν πατρίδα μου ἐπανόδου. Μοὶ ἀπεκριθῆ ὅτι ὅλα ταῦτα δὲν σημαίνουν καὶ ὅτι θὰ μοὶ δώσῃ λευκὸν διαμονητήριον. Φοβούμενος μὲ ἐκληφθῶ ὡς ὑποπτος δὲν ἐτόλμησα νὰ ἐπιμείνω καὶ ἐδέχθην ἄκων τὸν δοθέντα μοὶ χάρτην.

Ἐλεγα καὶ εἰς τοὺς δύο ὑμᾶς τὴν ἀλήθειαν ὡς πρὸς τοὺς κινουμέντας με λόγους· ἀλλὰ δὲν ἔλεγα αὐτὴν ὀλόκληρον, ὡς προτίθεμαι νὰ σοὶ τὴν εἶπω τῶρα, χάρις εἰς τοῦ Παναγιώτου τὴν ἀγανάκτησιν. Ἡ ἐξομολόγησίς μου ὄχι μόνον θὰ μὲ δικαιώσῃ ἐνώπιόν σου, ἀλλὰ θὰ σὲ ἀποκαταστήσῃ ἐπιεικῆ δι' ὅσας παρεκτροπὰς μοὶ ἴδης ἐρεξῆς. Διότι σὲ θεοβαίῳ ὅτι πᾶσαι προέρχονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦσαν ἀπὸ τὴν ὀργὴν ἥτις κατὰσπαράσσει καὶ τὸν ἀγαθὸν Παναγιώτην, πρὸς δὲ καὶ ἀπὸ τὸ διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν πάθος μου, πάθος τὸ ὁποῖον ὡς ἐκ τῶν θυσιῶν αὐτῶν εἰς τὰς ὁποίας χάριν του ὑπεβλήθη, συχνάκις μεταβάλλεται εἰς μανίαν.

Ὅτε κερήτησα τὴν δυστυχῆ μου πατρίδα,

ἤλπιζα νὰ εὖρω ἐν Εὐρώπῃ παρηγορίαν τινὰ διὰ τὴν ἐπὶ τούτῳ θλίψιν μου. Διέμεινα ἀρκετὸν χρόνον ἐν Ὀλλανδίᾳ, διήλθον ἐν μέρει τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν, πρὸ δώδεκα δὲ ἐτῶν μὲν ἐν Γαλλίᾳ. Αἱ ἐλπίδες μου, ἀλλοίμονον, ἐψεύσθησαν πανταχοῦ. Πανταχοῦ εὖρον παγετώδη ἀδιαφορίαν πρὸς τὸ πάσχον ἔθνος μου, ἐνθέρμους δὲ πανταχοῦ τῶν τυράννων τοῦ ἀπολογητάς, ἐκτὸς ὀλιγίστων λογίων, οἵτινες εὐγνωμονοῦντες διὰ τὰ εἰς τὴν Εὐρώπῃν διαχυθέντα φῶτα ἐκ τῶν συγγραφῶν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἐβλεπον μετὰ τινος οἴκτου τὰ δεινοπαθήματα τῶν δυστυχῶν τῶν ἀπογόνων. Ἠνόησα ἔκτοτε ὅτι ἀντὶ νὰ κερδίσω τι παραιτήσας τὴν πατρίδα μου, ἠνέφριξα ἀπ' ἐναντίας περισσότερον τὴν πληγὴν μου καὶ ἐπηύξησα τὸν πόνον μου. Ἐκεῖ, ἔλεγον καθ' ἑαυτὸν, εἶχον τουλάχιστον πῶς νὰ δισκεδάξω κάποτε τὴν θλίψιν μου. Ἐν μέσῳ εὐρισκόμενος τῆς οἰκογενείας μου, τῶν φίλων μου, ἐν μέσῳ ἐνὶ λόγῳ ἀνθρώπων στεναζόντων ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὡς ἐμὲ ζυγόν, ἠδυνάμην νὰ παρηγοῶμαι ἀνοίγων εἰς αὐτοὺς τὴν καρδίαν μου, ἢ ἀκούων αὐτοὺς ἐμπιστευομένους τοὺς πόνους τῶν εἰς τὴν ἰδικὴν μου ἠδυνάμην ἐν μέσῳ αὐτῶν νὰ καταρῶμαι ἀφόβως τοὺς τυράννους μου, ἢ ἐπὶ τέλους καὶ νὰ τοὺς λησιμονῶ κάποτε κούπτόμενος ἀπ' αὐτῶν. Ἐκεῖ, ὀλίγα μόνον ἔηματα μακρονόμενος τῆς πόλεως, ἠδυνάμην ἐπὶ στιγμὴν διὰ τῆς φαντασίας καὶ διὰ τῶν ἀναμνήσεων νὰ φέρω εἰς μέθην τὴν ψυχὴν μου. Ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἀπήγγειλα τοῦ Ὀμήρου τοὺς στίχους :

Αἰολίδα Σμύρνην ἀλιγείτονα ποτινιάνακτα.

Ἐπὶ τῶν ὀχθῶν ῥυακίου τινος ἔλεγα ἐν ἐμυτῷ: Ἐνταῦθα ἕως συνέθεσεν ὁ παιητῆς τὰ ὠραιότερα τῆς Ἰλιάδος μέρη. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου ὑπὸ λειμώνων περικυκλουμένου ἐφανταζόμην ὅτι ἔχω παρ' ἐμοὶ τὸν Βίωνα γράφοντα τοῦ Ἀδωνίδος τὸν ἐπιτάφιον, καὶ ἔνθα κρυσ ἐψάλα μετ' ἐκείνου τοὺς συγκινητικὸς στίχους του:

ὃ δ' Ἄφροδιτα,

λυσταμένα πλοκαμίδιας, ἀνὰ θρῦμοὺς ἀλάληται
πενταλέξ, νηπλευτος, ἀνάδαλος. . . κτλ. κτλ.

Ἐν ἐνὶ λόγῳ διαμένων εἰς τὴν πατρίδα μου, δυσυχῆς μὲν, ἀλλὰ πλήρης θαυμασμοῦ πρὸς τοὺς προγόνους μου καὶ ὑπολήψεως πρὸς ἐμὲ αὐτὸν, καθ' ὃ δυνήθηνα νὰ ἐκτιμῆσω καὶ νὰ ἐπιποθήσω ἐκείνους, εὕρισκα παρηγορίαν τινὰ. Ἀλλὰ τί εἶδον ἐν Εὐρώπῃ ἀπ' ὅτου διαμῆν ἐν αὐτῇ; Εἶδον ἀνθρώπους εἴτε ἀδιαφοροῦντας πρὸς τὴν δυστυχίαν μου, ἢ καὶ ἔχοντας τὴν σκληρότητα νὰ μοὺ καθάπτωνται διὰ τὰς συμφορὰς μου αὐτάς· εἶδον συγγραφεῖς συκοφάντας, οἵτινες περιβαλλόμενοι τὸν πομπώδη τοῦ φιλοσόφου τίτλον, ἐπικαλοῦντες δὲ μελέτας φιλοσοφικὰς τὰ συγγράμματα αὐτῶν, χύνουσιν ἐκ τοῦ γραφείου αὐτῶν πᾶσαν αὐτῶν τὴν χολὴν κατ' ἔθνος τὸ